

Onderstaand artikel: 'als het ambt verbleekt ziet de kerk wit' verscheen in het theologisch tijdschrift *Michsjol*, 10 (2001) 3, 67-73 als reactie op het het themanummer van *Michsjol*, *Predikant voor even of voor het leven*.

Als het ambt verbleekt ziet de kerk wit ...

door Margriet Gosker

Michsjol vroeg me te reageren op het befaamde themanummer over de predikant. "Is de visie van Van der Borghet verenigbaar met de concept-kerkorde SoW?" zo luidde de vraag. Ik wil proberen die te beantwoorden. Tegelijk maak ik van de gelegenheid gebruik om in te gaan op ontwikkelingen die gaande zijn en die mij niet bevallen. Aan de orde is het leidinggeven in de kerk Mijn stelling is: als het ambt verbleekt, terwijl de organisatie zwelt, ziet de kerk wit. Enerzijds zie ik een versterking van de vorm (organisatie, management, imago), anderzijds signaleer ik een verzwakking van de ambten en het ambtsbesef, waardoor inhoud verbleekt, creativiteit dooft en spiritualiteit vervaagt. Ik stel vast dat er nog geen goede balans gevonden is tussen vorm en inhoud. Als nadruk op de organisatie (waar op zichzelf niets tegen is) gepaard gaat met vervaging van het ambtsbesef en uitholling van de ambten, heeft de kerk een groot probleem.

De kerk in 2010...

In overeenstemming met de concept-kerkorde (die dan hopelijk geen concept meer is), wordt de kerk in 2010 geleid door de ambtelijke vergaderingen en worden de beslissingen genomen door de daartoe verkozen ambtsdragers. Dat zou je tenminste op grond van de genomen besluiten mogen verwachten. Maar zal dat in werkelijkheid ook zo zijn?

Of hebben we in 2010 een door het Landelijk Diensten Centrum aangestuurde hiërarchisch geleide, marktbewuste, efficiënte kerk, die professioneel te werk gaat, waarbij vooral het imago en de financiering telt? Tot mijn schrik heb ik gemerkt, dat er rapporten zijn waarin de ambtelijke vergaderingen - als kostenpost - worden aangeduid met de term '*institutionele zorg*'. Ook kwam ik de opvatting tegen, dat de kerk niet te veel in vrijwilligers zou moeten investeren. In voorkomende gevallen kon de kerk bepaalde kennis beter inhuren. Naast '*institutionele zorg*' was er '*eerste lijns*' en '*tweedelijns dienstverlening*'. Er zou een cultuuromslag moeten plaatsvinden van een instituut met een van onder tot boven veel te zware vergadercultuur naar een goed gestroomlijnde effectieve zorg- instelling. Denk je eens in wat er gebeurt als de SoW-kerken zich inderdaad verder in deze richting zouden ontwikkelen....

Schrikbeeld

Ik zie het schrikbeeld al voor me van een kerk, die flink bezuinigt op ‘*institutionele zorg*’, want volgens de wetten van het marktmechanisme zijn instituten waar niemand om vraagt alleen maar inefficiënt en duur. Toen men eenmaal de werkelijke kosten van de ambtelijke vergaderingen had berekend, waren ze uitgedund of opgeheven. Daartegen was nauwelijks protest geweest, want de betreffende ambtsdragers waren niet zo geïnteresseerd in landelijke ontwikkelingen. Andere beraden en commissies waarin nog ‘vrijwilligers’ actief waren ondergingen hetzelfde lot. Ze slokten maar geld op en ze waren *unreliable*, vond men. Toen men had bedacht dat actieve gemeenteleden (in het jargon: vrijwilligers) een onaanvaardbaar bedrijfsrisico vormden werd in hen niet meer geïnvesteerd. Als de kerk *know how* nodig had huurde men *consultancy* in. De cultuuromslag naar marktwerking kreeg zijn beslag.

U vraagt wij draaien. U vraagt niet, wij draaien niet. De verhouding tussen tijd, kwantiteit en kostenplaatje werd scherp in het oog gehouden. Het was niet de bedoeling dat dit ten koste zou gaan van kwaliteit en inhoud. Maar ja... En de predikant? Die is anno 2010 waarschijnlijk geen academicus meer, maar als werknemer op hbo-niveau in dienst van de organisatie. Functie-eisen zijn organisatorische en contactuele vaardigheden, een cursus management en een aanvullende cursus conflictoplossing. Studieverlof is te duur. En voor kwaliteitbevordering van de predikanten ontbreken helaas de financiën. De dienaar des Woords (vdm = van de marktwerking) is als lokale werknemer van het Bedrijf SoW-kerken belast met de *eerstelijns dienstverlening* als zij preekt, bezoekt, begraaft, doopt, etc. en voor de *tweedelijns dienstverlening* als hij vrijwilligers toerust, catecheseteams runt, etc. Het *aanbod* is bij gebrek aan *vraag* helaas sterk gereduceerd. Iedereen mag zeggen dat het bovenstaande gechargeerd is, maar de signalen zijn onmiskenbaar.

Ambtstheologie

Vorig jaar verdedigde ik mijn dissertatie over het ambt,¹ enkele maanden later deed Van der Borght hetzelfde. Hoe verhoudt het bovenstaande zich met mijn visie op het ambt, met de concept-kerkorde en met de studie van Van der Borght? Kan de ambtstheologie een vruchtbare bijdrage leveren aan de discussie? En als de ambtsdiscussie om welke reden dan ook niet gevoerd wordt, omdat we ons beperken tot de sociologische en pragmatische invalshoek, welke invloed heeft dat op termijn voor het leven van de gemeente? Met Van der Borght heb ik gemeen, dat wij over het ambt niet kunnen en willen reflecteren zonder de oecumenische ambtsdiscussie voluit

¹ M. Gosker, *Het ambt in de oecumenische discussie. De betekenis van de Lima-ambtstekst voor de voortgang van de oecumene en de doorwerking in de Nederlandse SoW-kerken*, Delft, 2000.

in de overwegingen te betrekken en beiden achten we het onwenselijk te doen alsof er in onze traditie nog niet eerder fundamenteel over het ambt is nagedacht. Het is broodnodig dat de ambtsdiscussie opnieuw wordt gevoerd. Het nadenken over het ambt moet een nieuwe impuls krijgen. Het moet verlost worden van het puur functioneel-organisatorische perspectief, theologisch worden verdiept en verbreed en opnieuw geplaatst worden in het licht van roeping en zending.

Wezenlijke aspecten

Wie meent dat de kerk pas ‘bij de tijd’ is als we er in slagen een functionele ‘Vinex’- ecclesiologie te ontwikkelen, zonder de lijnen door te trekken die door de grote reformatoren zijn uitgezet, gaat voorbij aan wezenlijke aspecten van het ambt, die we niet dan tot onze schade kunnen verwaarlozen. Ik denk daarbij aan het ambt als dienst aan Gods Woord in de continuïteit met het apostolisch getuigenis, aan het ambt als roeping en zending, het ambt als Christusrepresentatie en de betekenis van de ambtsbevestiging voor de betrokkene zelf en voor het leven van de gemeente. Ik benadruk de waarde van de ambtelijke vergaderingen, die niet uitgaan van het concept van menselijke autonomie, maar gebonden zijn aan Schrift en belijdenis. Door de hedendaagse verzwakking van zowel het presbyteriale als ook het synodale element lijkt het soms of we ongemerkt het presbyteriaal-synodale systeem van kerkregering aan het inruilen zijn voor het congregationalistische. Daar is niets mis mee, zolang het geen independentisme wordt, wat weer ten koste zou gaan van de katholiciteit. Maar zo’n ontwikkeling strookt in wezen niet met onze ambtstraditie, althans niet met mijn verstaan daarvan.

Dienst aan Gods Woord

Hoe zie ik het ambt? In de eerste plaats als dienst aan Gods Woord. *Verbi Divini Minister* is niet voor niets de benaming, ook van de hedendaagse predikant. De kerk is daar waar het Woord Gods op de rechte wijze wordt verkondigd en de sacramenten zuiver worden bediend, zei Luther. Omdat de gemeente essentieel is voegde de Nederlandse Geloofsbelijdenis er als derde kenmerk de *disciplina ecclesiastica* (art. 29) aan toe. Het is belangrijk dat dit ook in de toekomst ons uitgangspunt blijft, waarbij er een nauwe band bestaat tussen de *dienst des Woords*, de *tafel dienst* en het *opzicht* van de kerk. Uiteraard hebben predikanten behalve een goede theologisch vorming en een voortgaande praktisch-pastoraal-psychologische training ook een goed inzicht nodig in de huidige cultuur.

Maar niet vergeten mag worden dat het Christus is, die zijn kerk regeert door zijn Woord en Geest. *Om de gemeente bij het heil te bepalen en bij haar roeping in de wereld te bewaren is van Christuswege het openbare ambt van Woord en Sacrament gegeven* (art. V,1 van de concept-kerkorde). Ambtsdragers representeren Christus. Ze zijn geroepen het Woord te verkon-

digen en er naar te leven. Aan de gemeente zijn de gaven van de Geest geschonken. Ook het ambt is een gave van de Geest. Daarom mag over het predikantsambt, maar ook over dat van ouderling en diaken niet slechts gesproken worden in een taakgerichte terminologie. Hetzelfde geldt voor de gaven van de gemeenteleden. Ook die staan in het perspectief van de Heilige Geest. Wanneer men dit negeert zal het zowel de gemeente als haar ambtsdragers opbreken. Het is schadelijk voor de Boodschap, wanneer de kerk zichzelf slechts beschrijft in categorieën van management en bureau-cratische structuren.

Ambt aller gelovigen

Het in stelling brengen van het vaak verkeerd geïnterpreteerde concept van *het ambt aller gelovigen* is naar mijn smaak eerder verwarrend dan behulpzaam. Het voert vaker op een dwaalspoor dan dat het ons helpt om op heldere wijze verantwoordelijkheden af te bakenen en communicatie te bevorderen. Als protestantse reactie op hoogambtelijk machtsmisbruik in de late Middeleeuwen is het een schitterend vondst van Luther geweest om aan de gemeente haar eigen taak en roeping terug te geven, maar het is nooit diens bedoeling geweest de kerkelijke taken en ambten op zodanige wijze te nivelleren, dat iedereen in de kerk zomaar elke taak op zich kon nemen.

Luther heeft met kracht benadrukt, dat het Woord Gods principieel aan de gemeente geschonken is en daarmee aan ieder gemeentelid “dat uit het doopvont gekropen is”. Dat is tot op de dag van vandaag een belangrijke notie. Het vraagt van mondige gemeenteleden, dat ze hun roeping verstaan in de wereld, waarin wij leven, thuis, in hun gezin, op hun werkplek, in de kerkgemeenschap, in de politiek, etc. Maar het is een misverstand te menen, dat iedereen dus ook een roeping heeft om te prediken en de sacramenten te bedienen. Dat is voorbehouden aan de predikant, die daartoe een roeping en zending ontvangt. Dit om eigenmachtig optreden te voorkomen. Dat was toen nodig, omdat er in de tijd van de Reformatie rondtrekkende predatoren waren, die zichzelf opwierpen als verkondigers van het goddelijke Woord zonder dat ze daartoe door enig kerkelijk gezag waren gelegitimeerd. En het is nog steeds nodig om dezelfde reden.

Naar goed reformatorisch inzicht worden ambtsdragers door God geroepen en door de gemeente verkozen. Zo is het ambt in de gemeente geworteld, maar het komt er niet uit op, want het is van boven gegeven, naar goddelijk recht (*jus divinum*). Om het ambt van predikant goed te kunnen vervullen is niet alleen een gedegen voorbereiding maar ook een speciale volmacht vereist: een roeping van Godswege en een toetsing daarvan door de gemeente. Wanneer iedereen een ambt draagt, draagt niemand het meer. En dan ontstaat er een leemte, die op een gegeven moment schreeuwt om invulling.

Heldere ambtsstructuren

In het licht van de hedendaagse roep om duidelijkheid is een episcopaal element in de protestantse kerkregering niet ondenkbaar en wellicht aanbevelenswaardig. Van der Borght heeft dat in zijn dissertatie vanuit zijn bestudering van de *Institutie* van Calvijn overtuigend aangetoond. Ook ik pleit voor de integratie van een episcopaal element in de presbyteriaal-synodale vorm van kerkregering met de bedoeling deze te versterken. Macht en gezag zijn op zich zelf niet verkeerd of verdacht, maar gewoon nodig. Heldere ambtsstructuren die transparant en controleerbaar zijn, zijn verre te verkiezen boven vage bureaucratische machtsstructuren, waarbij onduidelijk blijft wie nu eigenlijk waarvoor aansprakelijk is en wie op welk moment wat over wie of wat beslist. Wanneer het LDC zich verder zou ontwikkelen in de richting van een management-achtig heersen over de bestaande presbyteriaal-synodale structuren in plaats van deze te ondersteunen en te dienen, dan kan daaraan een sterk argument ontleend worden om een gezond episcopaal element in de ambtsstructuren te introduceren. Het gaat immers om de kracht van Gods Woord, de eenheid van de gemeente en de continuïteit van het apostolisch getuigenis. Tot zover zijn van der Borght en ik het roerend eens. Onze wegen lopen pas uiteen wanneer het gaat om de bijzondere plaats en roeping van ouderlingen en diakenen.

Het ambt van ouderling en diaken

Meent Van der Borght dat de diaken en de ouderling in het calvinisme niet als geordineerde ambtsdragers dienen te worden beschouwd, naar mijn opvatting is dit eerder een lutherse dan een calvinistische gedachte. Ik erken dat daarover onduidelijkheid bestaat en dus verschil van mening. Ik meen dat Calvijn in wezen ‘radicaler’ is geweest in de afwijzing van het klerikale ambt dan Luther, hetgeen blijkt uit het feit dat er voor hervormden en gereformeerden geen wezenlijk onderscheid bestaat tussen de ambtsbevestiging van een predikant en die van een ouderling of diaken. Het feit dat ook in deze kerken de handoplegging bij de ordinatie onder aanroeping van de Heilige Geest tot voor kort alleen plaats vond bij de ambtsbevestiging van een predikant is, is niet van fundamentele aard. Men leze Calvijns *Institutie* IV,3,16 er maar op na. Uit reactie tegen ‘roomse superstitiën’ (zoals het *character indelebilis*) werd het teken van de handoplegging in het calvinisme altijd onder de imponderabilia gerekend. Omdat Calvijn de handoplegging bij de ordinatie op één lijn stelde met Jacobs zegening van Efraïm en Manasse en de kinderzegening door Jezus, beschouwde men dit teken wel als ‘nuttig en goed’, maar men hield het niet voor noodzakelijk.

In dezelfde lijn besloot de combi-synode van NHK en GKN in Lunteren (1988) de handoplegging aan te bevelen bij de ambtsbevestiging van predikanten, ouderlingen en diakenen. Dat was een stap voorwaarts op de weg naar een verdere ‘ontmythologisering’ en ‘ontklerikalisering’ van het ambt, en het bewijst tevens, dat niet alleen het ambt van predikant maar ook

dat van ouderling en diaken gezien wordt als een geordineerd ambt, met of zonder handoplegging. Of dit in de toekomst zo moet blijven is weer een andere kwestie. Daarover zou ik graag nog eens met Van der Borgh en anderen van gedachten wisselen.

Past een episcopaal element in de concept-kerkorde SoW?

Van der Borgh voert er een sterk pleidooi voor. Is die visie verenigbaar met de concept-kerkorde SoW? Ik kan in de kerkorde geen artikel aanwijzen, dat naar een episcopaal element zou verwijzen. Toch is mijn antwoord - zoals de goede verstaander al begrepen had - niet per definitie negatief. Ik val Van der Borgh van harte bij als hij zegt, dat een episcopaal element allerm minst onverenigbaar is met het calvinistisch erfgoed. Dan is de vraag: hoe nu verder? We zitten in een impasse en we staan voor een keuze.

Stellingen

- 1 Laat men de verantwoordelijkheden daar laten, waar ze horen. Kerkelijk leidinggeven dient te geschieden via discussie en besluitvorming binnen de ambtelijke vergaderingen. Met Van der Borgh pleit ik voor een herbezinning op het ambt. Ik pleit voor de kerkelijke weg.
- 2 Het concept van de predikant als werknemer kan in het bovengeschetste klimaat van management en bureaucratie niet dan tot schade voor de kerk, de gemeente en de predikant worden geïntroduceerd. Er ontstaat dan een hiërarchische verhouding, waarbij het ene ambt aan de beide andere ambten of aan een bestuurlijk apparaat ondergeschikt wordt gemaakt. Dit zal een fnuikende uitwerking hebben, tenzij er een spirituele ruimte wordt geschapen waarin predikanten hun verantwoordelijkheid beleven in nieuwe vormen van respect en eigenwaarde. Het zou beschamend zijn wanneer predikanten in een werknemerschap gemanoeuvreed zouden worden zonder dat de discussie daarover behoorlijk is gevoerd. Het zou nog beschamender zijn, wanneer niet de visie op het ambt, maar de macht van het geld, de staat of zelfs de belastingdienst daarbij achteraf gezien bepalend zou zijn geweest.
- 3 De kerk in 2010 is beter af is met een episcopaal element dat bijdraagt aan een beter en sterker functioneren van de kerkelijke ambten binnen een presbyteriaal-synodale kerkorde dan met de gevaarlijke combinatie van een verzwakt presbyteriaal-synodaal systeem en een sterk hiërarchisch gestructureerde arbeidsorganisatie. Daarom roep ik alle ambtsdragers op hun eigen verantwoordelijkheid te beseffen en te nemen.

Dr. M. Gosker is predikant van de Bankraskerk (SoW) te Amstelveen/Buitenveldert, lid van de Generale Raad MDO, voorzitter van het Oecumenisch Beraad van de SoW-kerken en redacteur van Centraal Weekblad.

Post-scriptum van de auteur

Bovenstaand artikel werd afgesloten op 30 mei 2001 en is gebaseerd op stukken, die in de lente van 2001 in de top van de SoW-kerken circuleerden. Inmiddels constateer ik - op grond van de nieuwste rapporten - met vreugde, dat er een gunstige ontwikkeling is ingezet. Het triomoderamen van de SoW-kerken heeft duidelijk een eigen verantwoordelijkheid genomen. Er is meer aandacht voor het ambt. In de jongste discussies over de kerntaken van het LDC koos men ervoor de kwaliteitsbevordering van de predikanten als speerpunt te nemen. Er is nu ook meer oog voor de belangrijke bijdragen, die gemeenteleden kunnen en willen leveren. Ook wordt er minder nadruk gelegd op het onderscheid tussen eerstelijns- en tweedelijns dienstverlening. En de organisatie wordt afgeslankt.

Margriet Gosker